

سأنرد بهين سمينار ملى مهندسي تطح

بهمنماه ۱۳۹۴

ارائه الگوی توسعه یافته جهت محاسبه سختی ترکیبی پوشش TiN/Ti33Al67N حاصل از فرایند رسوبدهی فیزیکی از فاز بخار

یاسر آشکارمقدم'، سید رحمان حسینی'، اکبر اسحاقی'، مهدی احمدی '

^۱. دانشگاه صنعتی مالک اشتر (دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مهندسی مواد) ^۲. دانشگاه صنعتی مالک اشتر (استادیار دانشکده مهندسی مواد) ۳. دانشگاه صنعتی مالک اشتر (استادیار دانشکده مهندسی مواد) ۴. دانشگاه صنعتی مالک اشتر (دانشجوی دکتری رشته مهندسی مواد)

چکیده هدف از پژوهش حاضر بررسی رفتار سختی سطح و ارائه الگویی جدید جهت پیش بینی سختی ترکیبی پوشش TiN/Ti₃₃Al₆₇N حاصل از فرایند رسوب فیزیکی فاز بخار روی آلیاژ آلومیناید تیتانیم گاما است. عملیات رسوب دهی در ولتاژ بایاس ۲۰۰ ولت، جریان ۱۲۰ آمپر، دمای ۳۰۰ درجه سانتی گراد و به مدت ۱۵۰ دقیقه با استفاده از هدف های تیتانیمی و آلومیناید تیتانیمی انجام شد. جهت مطالعه پوشش از آزمون ریز سختی سنجی در مقیاس ویکرز و تصاویر میکرو سکپ الکترونی با نشر میدانی استفاده شد. در این مطالعه با استفاده از تصاویر اثر فرورفتگی ویکرز، قطر و عمق اثر فرورفتگی در بارهای مختلف محاسبه شد. بهمنظور ارائه الکوی جامع، الگوهای موجود مورد بررسی قرار گرفت و ضمن اعمال تاثیرات زیرلایه، جنس و تعداد لایه های پوشش، الکوی جدیدی برای محاسبه سختی پوشش دولایه TiN/Ti₃₃Al₆₇N ارائه شد. نتایج سختی سنجی نشان داد که سختی آلومیناید تیتانیم گاما بعد از فرایند رسوب دهی از فاز بخار در حدود ۳ برابر سختی زیرلایه افزایش یافته است. مقایسه نتایج حاصل از الگوهای مختلف با نتایج آزمون های تجربی سختی سنجی، تطابق بالای الگوی ار انه است.

واژههای کلیدی: آلومیناید تیتانیم گاما؛ رسوب فیزیکی از فاز بخار؛ پوششهای دولایه، سختی ترکیبی.

¹. Yaserashkar69@gmail.com

مقدمه

استفاده از مواد با نسبت استحکام به چگالی بالا، بهمنظور کاهش وزن، مصرف سوخت و نیز افزایش سرعت و ایمنی وسایل پرنده در صنایع هوایی دارای اهمیت زیادی است. آلومینایدهای تیتانیم نظیر TiAl (γ) و Ti₃Al (α2) ، از جمله آلیاژهای تیتانیمی هستند که گزینه مناسبی برای کاربردهای دما بالا در اجزای موتور هواپیماها و سوپاپهای توربوشارژر ٔ خودروها هستند [۱]. از ویژگیهای آلومیناید تیتانیم گاما میتوان به چگالی پایین، استحکام مناسب در دماهای بالا، ضریب انبساط حرارتی پایین و دمای ذوب بالا اشاره کرد [۲]. با این وجود این آلیاژها همانند دیگر آلیاژهای تیتانیمی، رفتار تریبولوژی ضعیفی دارند. باتوجه به نوع کاربرد این آلیاژ بهعنوان پرههای کمپرسور متورهای جت، نوسانهایی در اثر ارتعاشهای موجود، جریان شدید هوا و نیروی گریز از مرکز حین روشن و خاموش شدن موتور وجود دارد که منجر به نوعی سایش نوسانی در سطوح درگیر می شود. از آنجا که هر گونه اشکال در موتور منجر به حوادث جبرانناپذیری در حین پرواز میشود، بهبود رفتار سطحی این ماده بسیار با اهمیت خواهد بود [۳]. فرایند رسوب فیزیکی از فاز بخار از جمله روش های شناخته شده جهت اصلاح رفتار تریبولوژی مواد به خصوص در صنایع هوافضایی است. پوشش های لایه نازک از خانواده TiAlN که به روش رسوب فیزیکی از فاز بخار ایجاد میشوند، از مهمترین پوشش ها در زمینه اصلاح رفتار تریبولوژی مواد هستند. سختی بالا، ضریب اصطکاک پایین و مقاومت به سایش خوب پوشش TiAIN از ویژگی های این پوشش محسوب میشود [۴]. اندازه گیری سختی لایههای نازک در حقیقت با مشکل تأثیر زیرلایه بر نتایج اندازه گیری مواجه است و زمانی که پوشش از چند لایه تشکیل شده باشد، حل این مشکل به دلیل تأثیر لایههای متفاوت و نیز نقش زیرلایه دشوارتر خواهد بود [۵]. با توجه به رفتار مکانیکی متفاوت مواد، معمولاً برای آزمون فرورونده در سامانه زیرلایه-پوشش، قانون یکدهم توصیه میشود. مقدار سختی ویکرز فیلم در این روش تنها در صورتی قابل اعتماد است که عمق فرورفتگی کمتر از یکدهم ضخامت پوشش باشد [۴]. اگر پوشش اعمالی از اجزای مختلفی تشکیل شده باشد، اندازه گیری مستقیم سختی کلی، نمی تواند معیار دقیقی از سختی واقعی پوشش باشد. جهت رفع این محدودیت، الگویهای مختلفی برای توصیف و پیشبینی سختی پوشش و زيرلايه انتحت عنوان سختي تركيبي "براي يوشش هاي تكلايه و چندلايه ارائه شده است. جانسون و هو گمار گ^۴ (J & H) در سال ۱۹۸۴ الگویی برای سختی ترکیبی پوشش کرومی رسوبشده روی زيرلايههاي مختلف مس الكتروليزشده، فولاد زنگنزن، فولاد كم آلياژ استحكام بالا ارائه دادند. اين الكو فقط

¹. Turbocharger

². Substrate

³. Composite Hardness

⁴. Jonsson and Hogmark (J&H)

شانزدهمين سمينار ملي مهندسي سطح

برای پوشش کرومی بررسی شد [۷]. الگوی جامع تر دیگری توسط چیسوت و لسیچ (L & C& L) برای محاسبه سختی ترکیبی پوشش دولایه Ti/TiC ارائه شد[۸]. کورسانسکی ^۲ نیز مدلی را برای محاسبه سختی ترکیبی پوشش های TiCn TiCN TiCN و ZrN حاصل از فرایند رسوب فیزیکی از فاز بخار روی فولاد ابزار M2 ارائه داد [۹]. بر اساس مطالعات انجام شده و دانش نویسندگان این مقاله، تاکنون گزارشی در خصوص محاسبه سختی ترکیبی مجموعه پوشش دولایه TiN/Ti₃₃Al₆₇N و زیرلایه TiAl تکنون گزارشی در خصوص محاسبه سختی ترکیبی مجموعه پوشش دولایه TiN/Ti₃₃Al₆₇N و زیرلایه TiAl منتشر نشده است. در این پژوه ش با توجه به کاربردهای صنعتی و خواص مناسب پوشش های نیترید تیتانیم-آلومینیم، این پوشش انتخاب شد و تاثیر آن بر سختی سطح آلومیناید تیتانیم گاما مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه ضمن مقایسه نتایج آزمون های تجربی بو الگوهای موجود، الگویی با تطابق بالا (توسعهیافته الگوی کورسانسکی) جهت حصول سختی ترکیبی پوشش دولایه TiN/Ti33Al67N ارائه شده است. برای انجام این تحقیق از دستگاه رسوب فیزیکی بخار به روش قوسی استفاده شد. از تصاویر میکروسکپی الکترونی روبشی با نشر میدانی و نیز نتایج آزمون ریز سختی سنجی در مقیاس

روش تحقیق در این تحقیق از آلیاژ آلومیناید تیتانیم گاما با ترکیب شیمیایی اسمی (%at.) Ti-48AI-2Cr-2Nb (at.) اولیه استفاده شد. با استفاده از دستگاه برش با سیم^۴ (Charmilles Robofil 200)، قرص هایی با قطر ۵۸ و ضخامت ۴ میلی متر تهیه شد. جهت حصول ریز ساختاری با دانه های هم محور، فرایند نرماله کردن نمونه ها در دمای ۱۳۸۵ درجه سانتی گراد و به مدت ۱۵ دقیقه در مجاورت با گاز آرگن انجام شد. پس از اتمام فرایند، همه نمونه ها در هوای محیط و با سرعت متوسط ۳۰ درجه سانتی گراد بر دقیقه سرد شدند. به منظور حصول صافی سطح مناسب و نیز حذف لایه های اکسیدی ناشی از عملیات حرارتی و برش کاری، سطوح نمونه ها با استفاده از سنگ مغناطیس به اندازه ۲۰۰ میکرومتر باربرداری شدند. درنهایت جهت کاهش زبری سطح، نمونه ها با استفاده از از سنباده های شماره ۸۰ تا ۲۰۰۰ به صورت دستی و یکنواخت پرداخت کاری شدند.

فرایند رسوب دهی از فاز بخار به روش تبخیر قوس کاتدی (الگوی دستگاه) انجام شد. جهت ایجاد پوشش TiN از هدف تیتانیمی و برای ایجاد پوشش Ti₃₃Al₆₇N از هدف آلومیناید تیتانیمی با ترکیب (Ti-67Al(:/.at) استفاده شد. نمونه ها پس از خشک کردن، از پایه نگه دارنده دستگاه آویزان شدند. عملیات

^{&#}x27;. Chicota and Lesage (C&L)

². Korsunsky

³. Extended

⁴ -wire cut

بررسی رفتار سختی سطح...

پراکنش جهت حذف آلودگیهای سطحی در فشار ۳ تا ۱۰ میلی بار و به مدت ۳۰ دقیقه با استفاده از گاز آرگن انجام شد. نوع و مقدار عامل های انتخابی در فرایند رسوب دهی از فاز بخار در جدول ۱ گزارش شده است. پس از مرحله پراکنش، سطح کاتد تیتانیمی در اثر ایجاد قوس الکتریکی تبخیر شده به مدت ۵ دقیقه لایه ناز کی از تیتانیم خالص روی سطح نمونه ها رسوب داده شد. در ادامه فرایند، گاز نیتروژن با خلوص ۹۹/۹۹۹ درصد جهت انجام واکنش با یون های فلزی وارد محفظه شد. یون های فلزی و غیر فلزی (⁺Ti و ⁺N) با هم تر کیب شده در اثر نیروی گرانش و اختلاف پتانسیل موجود در کاتد روی سطح نمونه ها رسوب کردند. فرایند رسوب نیترید تیتانیم حدود ۶۰ دقیقه به طول انجامید. در مرحله بعدی ولتاژ اعمالی از هدف تیتانیمی قطع و به هدف آلومیناید تیتانیمی اعمال شد. در این مرحله از رسوب دهی لایه ای از جنس Ti₃₃Al₆₇N درمدت زمان ۶۰ دقیقه روی سطح رسوب داده شد. به منظور ارزیابی خواص سطحی، ریز سختی سنجی سطح زیرلایه و نمونه پوشش دار در برهای اعمالی اعمالی ۲۸٬۰۱۰ ۲۰، ۲۰، ۳۰، ۵ و ۱۰ نیوتن با استفاده از دستگاه سختی سنج بارهای اعمالی (Wilson-MVD402) با زمان اعمال نیروی ۱۰ شانیه و در مقیاس ویکرز استفاده شد. تمامی آزمونهای سختی سنجی با ۱۰ بار تکرار انجام شدند. برای ارایه الگوی مناسب سختی تر کیبی این سامانه، از الگوهای

نتایج همه الگوها با یکدیگر مورد مقایسه قرار گرفت. الگوهای مربوط به سختی ترکیبی پوشش چندلایه در جدول ۲ آورده شده است.

نتايج و بحث

نتایج ریزسختی سنجی زیرلایه و نمونه پوشش داده شده تحت بارهای مختلف در شکل ۱ نشان داده شده است. مطابق شکل ۱، فرایند رسوب فیزیکی فاز بخار سختی سطح نمونه ها را افزایش داده است. نتایج آزمون ریز سختی سنجی نمونه های رسوب دهی شده تحت بار اعمالی ۰/۰۱ نیوتن، به علت سختی بالای پوشش و نامشخص بودن اثر سختی قابل دستیابی نبود.

به طور کلی سختی همه نمونه ها با افزایش بار اعمالی، کاهش یافته است. همچنین مشخص شد که با انجام فرایند پوشش دهی سختی سطح افزایش یافته است که نقش مثبت پوشش در افزایش سختی سطح را نشان می دهد. سختی پوشش TiAIN به شدت وابسته به مقدار آلومینیم موجود در فیلم است و با افزایش مقدار آلومینیم در پوشش نیتریدی، سختی بالاتری حاصل می شود [۱۰]. با افزودن مقدار آلومینیم به شبکه نیترید تیتانیم، اتم های آلومینیم جایگزین اتم های تیتانیم می شوند و چون اندازه اتم های آلومینیم نسبت به اتم های تیتانیم شانزدهمين سمينار ملي مهندسي سطح

کوچک تر هستند، ثابت شبکه رفته رفته کاهش یافته است. در نتیجه فاصله بین صفحات اتمی کاهش (افزایش انرژی پیوند کوالانسی) مییابد. مطابق معادله ۱ فاصله بین صفحات اتمی، وانرژی پیوند کووالانسی مط با یکدیگر در ارتباط هستند. در این رابطه Eh انرژی پیوند و b فاصله بین صفحات اتمی است. بر این اساس به علت بالا بودن مقدار آلومینیم در پوشش Ti₃₃Al₆₇N و کاهش فاصله بین صفحات اتمی، مقدار سختی نسبت به TiN افزایش یافته است.

$$E_{\rm h} = K d^{-2.5} \tag{1}$$

با مقایسه عدد سختی تئوری دو پوشش، منشأ اصلی افزایش سختی سطح را می توان به افزایش انرژی کوالانسی در فیلم TiAIN مربوط دانست. [۱۰]. همچنین با افزایش تعداد لایه های پوشش، به دلیل افزایش تعداد فصل-مشتر که های ایجاد شده بین لایه ها مقدار ریز سختی سطح افزایش قابل ملاحظه ای می یابد [۱۰]. قسمت های الف و ب شکل ۲ به ترتیب تغییرات قطر فرورفتگی و عمق نفوذ فرورونده را تحت بارهای مختلف نشان می دهد. مطابق قسمت الف شکل ۲، با افزایش بار اعمالی قطر فرورفتگی افزایش یافته است. از آنجا که در آزمون فرورونده و یکرز، عمق فرورفتگی برابر یک هفتم قطر فرورفتگی است، مقدار عمق فرورفتگی در بارهای مختلف محاسبه شد. نتایج بررسی ها نشان داد که با افزایش بار اعمالی، عمق فرورفتگی نیز افزایش یافته است.

نتایج مربوط به دادههای سختی برای پوشش با استفاده از معادلههای سختی ترکیبی موجود در جدول ۲ با تغییر بار اعمالی و قطر فرورفتگی به ترتیب در شکل ۳ الف و ب گزارش شده است. نتایج مربوط به الگو L & C با دادههای تجربی تطبیق خوبی ندارد. برای این الگو، مقدار زاویه ، ۲۳ درجه و مقدار ضریب الاستیک برای لایه-های TiAIN ، TiN و زیرلایه ۴۸۳، ۵۲۶ و ۱۷۰ گیگاپاسکال در نظر گرفته شد. بر اساس شواهد موجود نتایج حاصل از این الگو برای هیچکدام از دادهها تطابق خوبی ندارد. نتایج الگو L & C از مقدار کرابر رای پوشش ترد و ۱ است و تطابق خوبی را با نتایج تجربی نشان نمیدهد. در الگو H & J مقدار C برابر ۵/۰ برای پوشش ترد و ۱

برای پوشش های ترد گزارش شده است که در این پژوهش از هر دو مقدار استفاده شده است [۸]. نتایج الگو H & L برای I = C با نتایج تجربی تطابق خوبی ندارد و نتایج در همه بارهای اعمالی بسیار کم و نزدیک به مقدار سختی زیرلایه است. نتایج الگو H & L برای ۵/۰= C نسبت به دو الگو گذشته تطابق بیش تری را با نتایج تجربی نشان میدهد. در بارهای مختلف نتایج الگو H & L نزدیک به نتایج مربوط به نمونه پوشش دار است که با افزایش بار اعمالی مقدار سختی حاصل از این الگو به سختی زیرلایه نزدیک شده است.

بررسی رفتار سختی سطح...

در ادامه الگوی کورسانسکی مورد اصلاح قرار گرفت به گونهای که تطابق مناسبی بین نتایج الگوی جدید و دادههای تجربی حاصل شود. این الگوی توسعهیافته در معادله ۲ نمایش داده شده است. در این معادله β عمق نفوذ نسبی،K ضریب وابسته به هندسه فرورونده،HS سختی زیرلایه و Hc سختی ترکیبی سامانه پوش و زیرلایه است.

$$H_{\rm C} = H_{\rm S} + 4/3 (\sum_{i=1}^{n} \text{Hf}_{-n} H_{\rm s}) / (2 + K\beta^2)$$
(Y)

مطابق شکل ۳ الگوی توسعهیافته تطابق بالایی را با نتایج تجربی نشان میدهد. بر اساس الگوی جدید، سختی ترکیبی در بارهای کم (قطر فرورفتگی و مقدار عمق فرورفتگی کم) به مقدار سختی نمونه پوشش دار و در بارهای زیاد (قطر فرورفتگی و مقدار عمق فرورفتگی زیاد) به مقدار سختی زیرلایه نزدیک شده است. به عبارت دیگر با افزایش بار اعمالی و افزایش عمق فرورفتگی تاثیر زیرلایه بر سختی ترکیبی افزایش یافته است. [۶]. در جدول ۳ میزان خطای مربوط به هر الگو در بارهای مختلف ارائه شده است. میزان این خطا بر اساس اختلاف داده های تجربی و تئوری محاسبه و گزارش شده است. بر اساس این جدول الگوی توسعه یافته کم ترین میزان خطا و الگو جانسون و هوگمارگ (H & L) در ا=C بیش ترین میزان خطا را نشان می دهد.

نتیجه گیری

(۱) با ایجاد پوشش دولایه TiN/Ti33Al67N سختی در حدود ۳ برابر سختی زیرلایه حاصل شد.

(۲) لایه Ti₃₃Al₆₇N در مقایسه با لایه TiN سختی بالاتری را ارائه می دهد.

(۳) الگوی توسعهیافته در تعیین سختی ترکیبی پوشش چندلایه TiN/Ti₃₃Al₆₇N مطابقت بالایی را با نتایج تجربی نشان داد. استفاده از الگوی جانسون و هو گمارگ (J & H) در C=۱ با بیش ترین میزان خطا و عدم تطابق همراه است.

(۴) با توجه به میزان خطای پایین الگوی توسعهیافته، امکان پیش بینی سختی ترکیبی بدون استفاده از ابزارهای اندازه گیری وجود دارد. شانزدهمين سمينار ملى مهندسي سطح

- 1. X. Wu, "Review of alloy and process development of TiAl alloys", Intermetallics 14 (2006) 1114-1122.
- K. Hackl, B. Skrotzki, and G. Eggeler, "Thermo-mechanical fatigue behaviour of the nearγ-titanium aluminide alloy TNB-V5 under uniaxial and multiaxial loading", Springer, England, 2009.
- 3. K. Miyoshi, B. A. Lerch and S. L. Draper, "Fretting wear of Ti-48Al-2Cr-2Nb", Surface & Coatings Technology 201 (2006) 3911-3917.
- 4. D. Jianxin, L. Aihua, "Dry sliding wear behavior of PVD TiN, Ti55Al45N", and Ti35Al65N coatings at temperatures up to 600 °C, Int. Journal of Refractory Metals and Hard Materials 41 (2013) 241-24.
- 6. D. Beegan and M.T. Laugier, "Application of composite hardness models to copper thin film hardness measurement", Surface & Coatings Technology 199 (2005) 32 37.
- 7. E.S. Puchi-Cabrera, "A new model for the computation of the composite hardness of coated systems", Surface and Coatings Technology 160 (2002) 177–186
- 8. D. Chicota,, Y. BeAnariouab and J. Lesage, "Hardness measurements of Ti and TiC multilayers: a model", Thin Solid Films 359 (2000) 228-235.
- J.R. Tuck, A.M. Korsunsky, D.G. Bhat and S.J. Bull, "Indentation hardness evaluation of cathodic arc deposited thin hard coatings", Surface and Coatings Technology 139 (2001) 63-74.
- 10. S. PalDey, S.C. Deevi, "Single layer and multilayer wear resistant coatings of (Ti,Al)N: a review", Materials Science and Engineering A342 (2003) 58-79.

مراجع

بررسی رفتار سختی سطح...

مقدار	شاخص	رديف
۱۰-۳	فشار محفظه (mbar)	١
۲۰۰	ولتاژ باياس (V)	۲
۲.	ولتاژ اعمالي به هدف (v)	٣
10	فاصله نمونهها از کاتد (cm)	۴
۵۰	سرعت چرخش نمونهها به دور خود (rpm)	۵
٣	سرعت چرخش نمونهها به دور محور مرکزی (rpm)	9

جدول ۱: عامل های ثابت در فرایند رسوبدهی از فاز بخار.

جدول ۲: الگوهاي سختي تركيبي پوشش – زيرلايه.

توضيحات	معادله جهت محاسبه سختی زیرلایه – پوشش	الگوى
Hs سختی زیرلایه، Hc سختی ترکیبی،		
e ضخامت پوشش، d قطر فرورفتگی،	$H = H + [2e^{\theta}, (e^{\theta})^2](H, H)$	جانسون و
Hf سختی پوشش ضریب C برای مواد ترد برابر	$H_C = H_S + \lfloor 2C^{-} - (C^{-}) \rfloor (H_F - H_S)$	هو گمار گ (J & H)
۰/۵ و برای مواد نرم برابر ۱		
E ضريب الاستيک، Hs سختی زيرلايه، Hc		
سختی ترکیبی، ei ضخامت لایهها، d قطر	$H_{C}=H_{S}+\frac{1}{1+N}\left\{3\frac{1}{d}\left[\left(\sum_{j=1}^{n}\left(\frac{H_{j}}{E_{j}}\right)^{1/2}+\left(\frac{H_{S}}{E_{S}}\right)^{1/2}\right)\right]$	چيسوت و لسيج
فرورفتگی، Hi سختی پوشش،N تعداد لایهها، ^پ	$\{ tag^{1/3} \xi \} \sum_{i=1}^{n} (H_i - H_S) e_i$	(C& L)
زاويه لبه فرورونده		
β عمق نفوذ نسبی، K ضریب وابسته به هندسه		
فرورونده، HS سختی زیرلایه، Hc سختی ترکیبی	$H_{\rm C} = H_{\rm S} + (H_{\rm f} - H_{\rm s})/(1 + K\beta^2)$	كورسانسكى

شانزدهمين سمينار ملي مهندسي سطح

	11 - 1 - 1				
مدل توسعه يافته	چيسوت و لسيج (C& L)	جانسون و هو گمار گ (J & H) در I & H)	جانسون و هو گمار گ (J & H) در J & H)	بار اعمالی (نیوتن)	رديف
•/•۵	• /۵٨	•/94	•/1٣	•/٢۵	١
•/•Y	•/54	•/۵۶	•/11	• /۵	۲
•/•۵	• /۵•	•/۵•	•/*1	١	٣
•/•1	•/19	• /٣۵	•/•٣	۲	۴
•/•A	•/14	• /*•	•/•٩	٣	۵
•/17	•/•V	•/YA	•/•٨	۵	6
•/19	•/•V	•/YV	•/17	۱.	٧

جدول ۳: نتایج تغییرات درصد خطای الگوهای مختلف با بار اعمالی.

بررسی رفتار سختی سطح...

اعمالی ب) قطر فرورفتگی